

MOLNÁR LÁSZLÓ

A CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI MÉRNÖK-AKADÉMIA MAGYARORSZÁGI DIÁKJAI 1790-1850

I. Az intézmény

A bécsi Mérnök-Akadémia 1718. jan. 1-én nyitotta meg kapuit, elsősorban Savoyai Jenő hg. előkészítő munkájának köszönhetően. Az alapító oklevél szerint az akadémia „szabad főiskola műszaki haditudományok elvégzése céljából”, de szervezeti határozatai szerint a polgári élet számára is képeztek itt mérnököket.

A teljes tanulmányi idő 8 év volt, a jelentkezők kora általában 10-16 év között mozgott. A felvételt minden esetben vizsgához kötötték. Kétéves előkészítő, vagy alsófoku tanfolyam után következett a szoros értelemben vett 5 éves képzési idő. Ennek végeztével a katonai pályára lépő növendékek nagy részét hadapródként avatták fel a nem műszaki fegyvernemekhez. Szigorúan csak a legjobbak maradhattak még egy évet az akadémián, mint „hadmérnökkari hadapródok”. Ezzel a képzési rendszerrel a különböző fegyvernemek tisztikara viszonylag nagy számban rendelkezett műszaki végzettségű tisztekkel.

A tananyagban a francia nyelv, a rajz és a katonai gyakorlatok mellett természetszerűen igen jelentős helyet kapott a matematika oktatása. Bolyai Farkas szerint fia „a bécsi cs. és kir. Mérnök-Akadémián akkor több matematikát tanulhatott, mint akárhol máshelyt a monarchiában, az egyetemeket sem véve ki”(1). Bolyai János később, már mérnökkari tisztként itteni volt mennyiségtan tanárának, Johann Wolter századosnak küldi el bírálatra németül írt Appendixének első változatát 1826-ban.

II. A magyarországiak

A növendékek beiskolázását, ill. az intézmény fenntartását különböző alapítványok segítették. Állami alapítványokkal korszakunk végén összesen 44 fő juthatott be: 22 lombard-velencei, 20 galíciai és 2 tengeremelléki. A 12 magánalapítvány évente összesen 38 fő taníttatását biztosította, köztük még egy írországiét is. Egyetlen egy sem szólt azonban magyarországiak javára. Ennek ellenére a vizsgált korszakban az innen származók aránya az összes beiratkozóhoz viszonyítva átlag 18%. Ezen belül a kimaradók aránya 53%, meglehetősen magas. Felmérésünk csak a szűken vett Magyarország és Erdély területére szorítkozott, Horvátország és Szlavónia nélkül. A 60 év alatt a 3.154 fős öszléttszámból 570-en származtak erről a területről.

Forrásként az akadémia kiadott, német nyelvű anyakönyveit használtuk, ahol a nevek mellett feltüntették a születés évét és helyét, az apa vagy eltartó foglalkozását, valamint a kimaradóknál a kilépés évét.

Az évek során mind a birodalmi, mind a hazai beiratkozók száma erős ingadozást mutat, a mélyponton 25 (1830), a csúcson 82 fővel (1850). Az akadémia a század első

évtizedében a leglátogatottabb, míg a 20-as években a leggyéresebb a hallgatóság. Az erős létszámingadozás nehezen magyarázható közvetlenül a történelmi eseményekkel. Talán csak az 1830 körüli mélypont az ekkoriban dúló pestisjárvánnyal, illetve az 1848-as hirtelen visszaesés a forradalmi, polgárháborús helyzettel.

Nagyjából a várakozásoknak megfelelően alakult a növendékek országon belüli szórása, amennyiben viszonylag erősnek mondható a nyugati megyék részaránya. Hasonlóan alakult a Délvidék esetében is, ahol a határőrvidéknek tudható be az akadémia, vagy tágabban a katonai pálya vonzereje. Annál meglepőbb Krassó, és a szintén határőr jellegű székely székek gyenge részaránya. A szász székek, Szeben (13 fő) és Brassó (15 fő) kivételével, szintén csekély érdeklődést mutattak. A legtöbben Pest megyéből (100 fő), azon belül is többnyire Pest-Budáról jöttek (89 fő) jelezve, hogy ekkor már vitán felül ez a város az ország igazi központja. Ez a városokra való koncentráltság általában jellemző a legtöbb és különösen a nagyobb létszámokat küldő megyére. Pest megye után a már említett nyugati határszél, ill. a Dunántúl következik: Pozsony (40 fő), Sopron (26 fő), Vas (14 fő), Zala (17 fő), Győr (13 fő), és Komárom (12 fő), ezen belül is főleg Debrecen és Nagyvárad.

Erdélyben a már említetteken kívül Kolozs (22 fő) és Alsó-Fehérvár (12 fő) érdemel említést. Erdély nagyobb részének elenyésző az aránya, de hasonló a helyzet a Felvidék és jónéhány alföldi megye esetében is.

A másik vizsgált terület a növendékek társadalmi helyzete volt, ahol egyrészt az anyakönyvből bejegyzett foglalkozására, másrészt — a nemesség megítélésénél — a családnévre támaszkodtunk. Így ez utóbbi szükségképpen a felmérésnek némileg ingatagabb része.

A legszembetűnőbb a nemesek és nemtelenek aránya, ami pontosan 2:1 az előbbiekre javára. Ez várható volt, hiszen a katonatiszti pálya hagyományosan nemesinek számít. Ugyanakkor náluk magasabb a kimaradók aránya, 10-ből alig több mint 4 végezte csak el tanulmányait. Ez az arány a nemteleneknél 10 közül több mint 5. Közülük számosnak már az apja is tiszt volt, így a fiuk többsége el is végezte az akadémiát. Társadalmi hovatartozás tekintetében 13 csoportba osztottuk be a diákokat. Anélkül, hogy az egyes csoportok részletezésébe bocsátkoznánk, elmondható, hogy azok két, egymástól markánsan elkülönülő tömbbe sorolhatók. Az első (birtokosok, főhivatalnokok, hivatalnokok, katonatisztek) az összes hazai mintegy 67%-át adja. Közülük is a legnépesebb csoport a tiszt családból származóké (134 fő), majd a hivatalnoki (megyei ülnök, főjegyző, bányatanácsos, harmincadvám felügyelő stb.) csoport (116 fő), a főhivatalnoki (83 fő), végül a birtokosi (48 fő) következik.

Ennél jóval szerényebb a polgári foglalkozásúak (iparos, kereskedő, vállalkozó, értelmiségi, polgár) tömbje, alig éri el a 20%-ot. Legnagyobb a költséges tanítást nyilván jobban bíró kereskedők csoportja (47 fő), alig marad el ettől az értelmiség (tanár, orvos, ügyvéd, építész, színigazgató) 32 fővel, majd az iparosok (15 fő), polgárok (11 fő) és vállalkozók (6 fő) következnek. A fennmaradó hányad részben uradalmi, vagy magánalkalmazott (17 fő), önmagát eltartó — vagyis társadalmi állását közelebről nem lehet meghatározni —, ill. bejegyzés nélküli.

III. A növénydékek

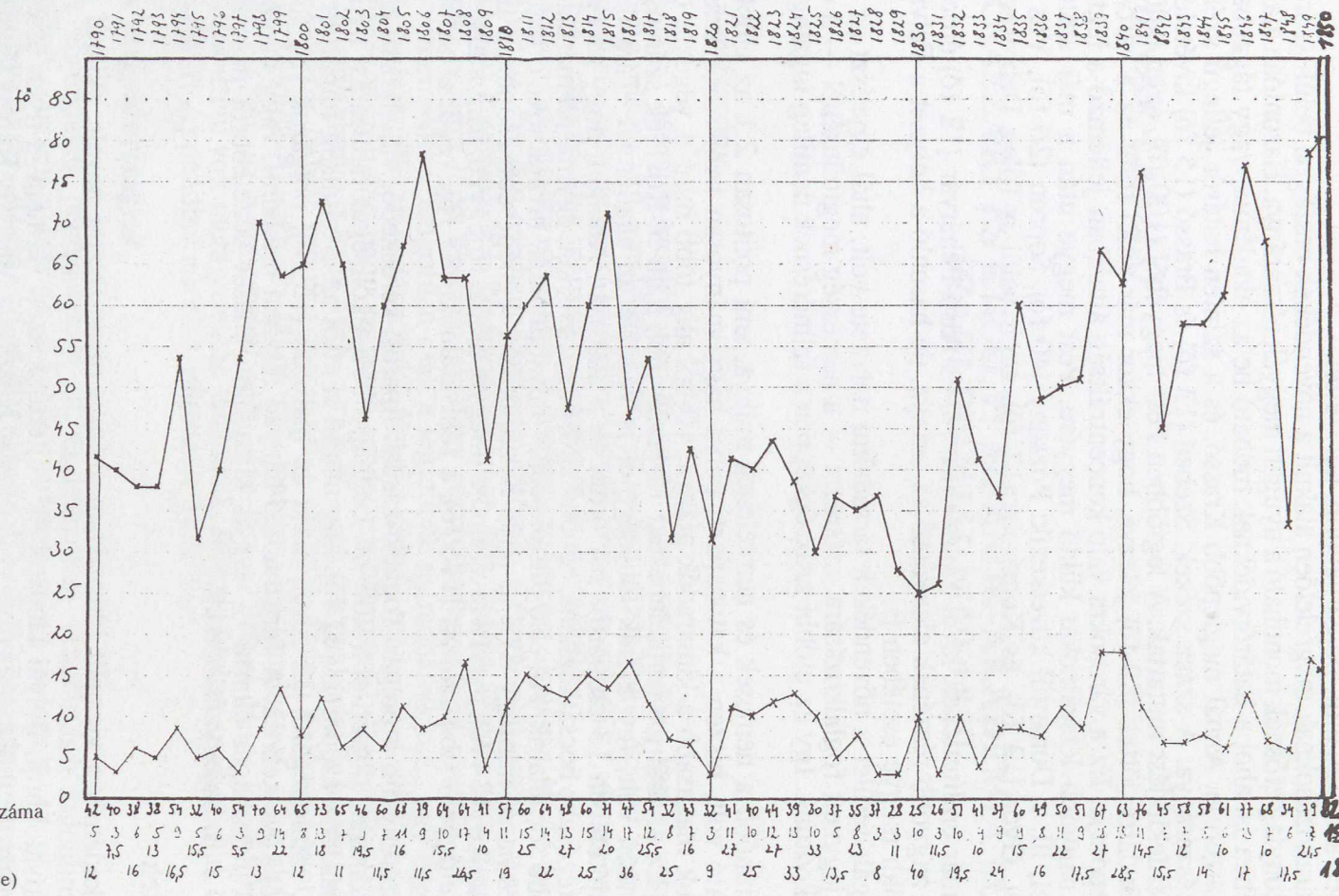
A Mérnök-Akadémia a vizsgált időszakban számos olyan tisztet nevelt, akiről illik meg emlékezni.

Az egyik legkiválóbbáról, Bolyai Jánosról már ejtettünk szót. Ha nem is ilyen üstökös, de szintén tudományos munkássága révén vált híressé Kőszeghy Martony Károly tábornok, mint a földnyomások elméletének kutatója. 1839-1848 között az árkásztetőlet és Pétervárad parancsnoka volt. Korát jócskán megelőzve szerkesztett katonáinak gázálarcot.

A szabadságharc jelentős szerepet játszó főtisztjei közül is többen az akadémián végeztek. Az 1810-es évfolyam növendéke volt Török Ignác tábornok, a honvédsereg hadmérnöki karának későbbi parancsnoka, majd az aradi tizenhárom egyike. 1833-ban iratkozott be Bayer József, később ezredesként a Görgey vezette Feldunai hadsereg vezérkari főnöke (2). 1807-től ide járt a galíciai Henryk Dembinski, de 2 év után abbahagyta tanulmányait, ami sajnálatos nyomot hagyott későbbi működésén. Asbóth Lajos, br.Baldacci Manó és gyulai Gaál Miklós ezredesek, valamint Hollán Ernő és Nemegyei Bódog alezredesek szintén itt töltötték kadétéveiket. De ugyancsak itt tanult a debreceni születésű Heinrich Hentzi császári tábornok, a budai vár védője, sőt fiát is ide iratta be.

1. melléklet

62

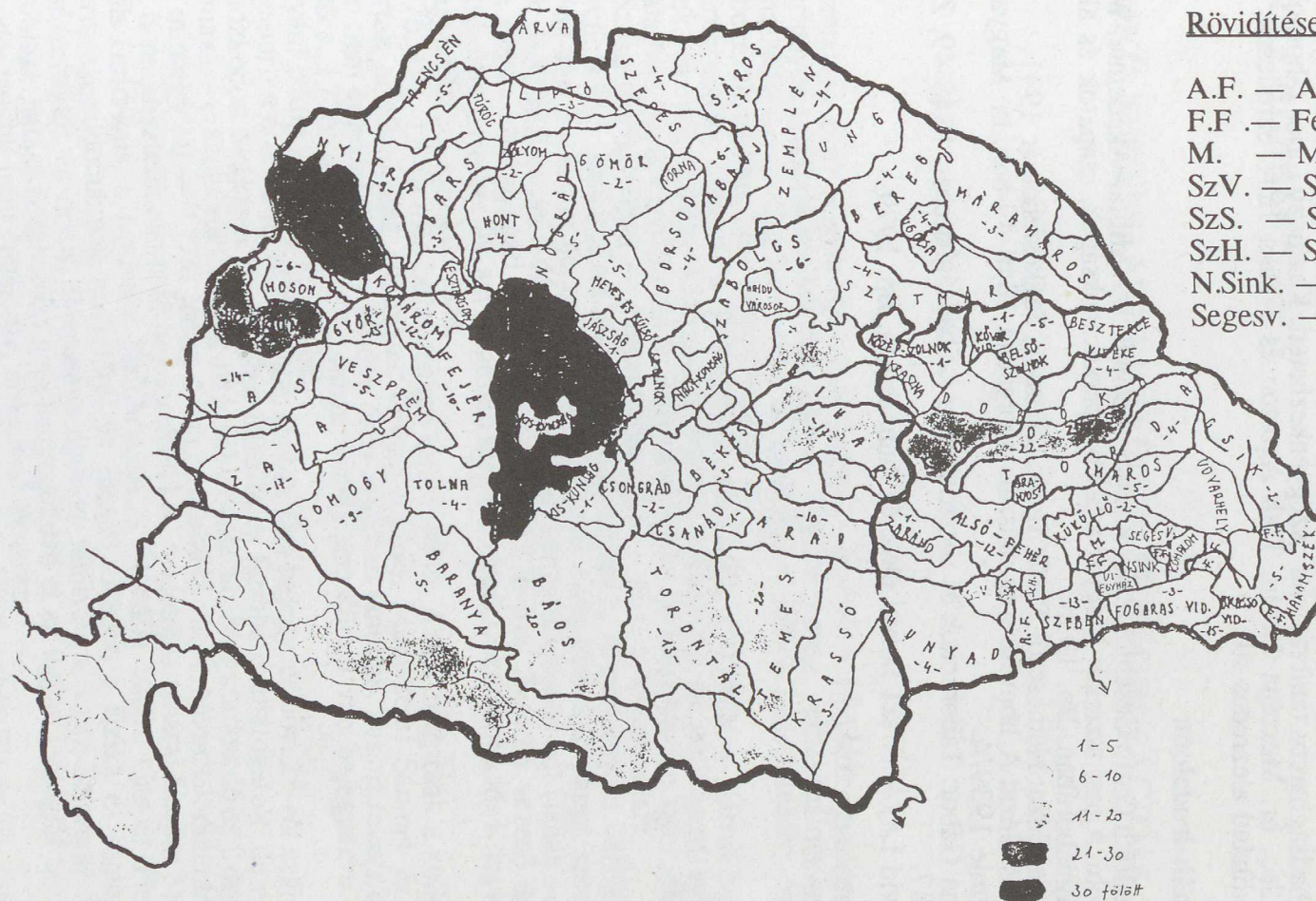

A diákok területi megoszlása megyei szinten (1790-1850)

II. melléklet

Rövidítések:

- A.F. — Alsó-Fehér
 F.F. — Felső-Fehér (2 fő)
 M. — Meggyes (2 fő)
 SzV. — Szászváros
 SzS. — Szászsebes
 SzH. — Szerdahely
 N.Sink. — Nagysink
 Segesv. — Segesvár

A szabadságharc felsorolt tisztjeinek komoly szerepük volt abban, hogy a szükség-helyzetben gyorsan felállított műszaki szolgálat a honvédseregen belül 3%-os arányt ért el, ami megközelítette a császáriak 3,57%-os arányát, és hozzájárult ahhoz, hogy a honvédsereg a siker reményében vehesse fel a küzdelmet.

Jegyzetek:

- /1/ Dávid Lajos: A két Bolyai élete és munkássága, Bp. 1979, 66. o.
- /2/ Bayer parancsnoka, Görgey, a tullini utásziskolában végzett, amely szintén több szabadságharcos tanítvánnyal „szégyenkezhetett: Kazinczy Lajos tábornok, br. Stein Miklós, br. Meszéna István, Tóth Ágoston és Ivánka Imre ezredek, Szodtfried Ferdinánd alezredes stb.

Felhasznált irodalom:

- Friedrich Gatti: Geschichte der k. unk k. Technischen Militär-Akademie, Wien, 1901.
- Jacobi Ágost (szerk.): Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban, Bp. 1938.
- Vidos Géza: Nemescsói Török Ignác tábornok, Székesfehérvár 1941.
- Vidos Géza: A honvédsereg műszaki szolgálata 1848-49-ben. in: Magyar Katonai Szemle 1939/4.
- Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49, Zrinyi, Bp. 1987.
- Dávid Lajos: A két Bolyai élete és munkássága, Bp. 1979.